

Tornio

Tornion kaupungin hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma 2021 - 2025

**Kaupunginhallitus 5.9.2022 § 309
Kaupunginvaltuusto 31.10.2022 § 108**

Sisällysluettelo

Aluksi	1
OSA I. VÄESTÖN HYVINVOINNIN KEHITYS JA TEHDYN HYVINVOINTITYÖN ARVIOINTI	
VALTUUSTOKAUDELLA 2017 – 2021	3
1. Terveydenedistämisen aktiivisuus ja hyvinvointijohtaminen Torniossa	3
2. Talous ja elinvoima	4
3. Koko väestö ja työikäiset	5
4. Lapset, varhaisnuoret ja lapsiperheet	8
5. Ikääntyneet	9
6. Liikunta kunnan toiminnassa	10
7. Turvallisuustyö	11
8. Osallisuustyö	11
9. Yhteenveto vahvuuksista ja haasteista hyvinvoinnin edistämiseksi ja palvelujärjestelmissä	13
OSA II HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMAN TOIMEENPANO 2021–2025.....	14
1. Tornion kaupunkistrategia 2030 määrittää hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen suuret linjat.....	14
1.1 Toiminta-ajatus	14
1.2 Toimintaperiaatteet	14
1.3 Visio 2030	14
1.4 Keskeiset strategiset päämäärät ja valtuustokauden 2021 – 2025 strategiset tavoitteet hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi	14
2. Hyvinvointikertomustiedosta nousseet hyvinvoinnin ja turvallisuuden keskeiset tavoitteet ja kehittämiskohteet	15
2.1 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta	15
2.2 Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena	15
2.3 Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt	15
3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta tukevat toimenpiteet kaupunkistrategian toimeenpanossa valtuustokaudella 2021 – 2025	16

Aluksi

Hyvinvointi on kokonaisuus, jonka osatekijöitä ovat terveys, turvallisuus, materiaallinen hyvinvointi ja koettu hyvinvointi. Yksilötasolla hyvinvointiin vaikuttavat onnellisuus, itsensä toteuttaminen, sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen pääoma. Yksi kaupunkistrategiamme strateginen päämäärä valtuustokaudella 2017 – 2021 on ollut Onnellinen ja osallistuva torniolainen.

Tämä hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma on tiivistys neljän ohjelmatyöryhmän työstä. Poikkihallinnolliset ja verkostoyhteistyön huomioivat ohjelmatyöryhmät ovat laatineet syksyn 2021 aikana hyvinvointi- ja turvallisuusohjelmat lapsille ja nuorille (lakisääteinen), vammaisille ja ikääntyneille. Lisäksi on laadittu ohjelma ehkäisevään päihdetyöhön. Pohjana työryhmien työlle on ollut hyvinvointikertomus edeltävältä valtuustokaudelta. Kaikki ohjelmat on koottu kokonaisuudeksi, joka toimii tämän tiivistyksen oheisaineistona. Ohjelmat - kokonaisuus sisältää palvelukuvaukseen ja hyvinvointitilanteen analyysiin perustuvat perustelut toimenpide-esityksille, mittarit ja vastuutahot toimenpiteille, sekä toimii hyvinvointityön seurannan ja arvioinnin tukena alkaneella valtuustokaudella.

Tämän hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman ensimmäisessä osassa (Osa I) on tiivistettyä valtuustokauden 2017 – 2021 kuntalaisten hyvinvointitilanteesta ja tehdystä hyvinvointiyöstä tehtyjä nostoja. Kattavasti kuntalaisten hyvinvointitilannetta on kuvattu ja arvioitu kesällä 2021 kaupunginvaltuustossa hyväksytyssä hyvinvointikertomuksessa, jota on vielä päivitetty vuodelta 2021 kertyneellä uudella hyvinvointitiedolla vuoden 2021 vuosittaisessa hyvinvointiraportissa. Hyvinvointitilanteen kehityksestä ja tehdyn työn arvioinnista tehdyt johtopäätökset toimivat tulevan työn perustana; hyvinvointityö on tietoon perustuvaa toimintaa. Toisessa, toimeenpano-osassa (Osa II), esitetään toimenpiteet kuntalaisten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi valtuustokaudella 2021 -2025.

Paikallisten tiedonkeruiden ja laajan tilastotiedon ohella hyvinvointitilanteen arvioinnissa ja toimenpiteiden suunnittelussa on hyödynnetty Lapin maakunnallista hyvinvointi- ja turvallisuustietoa sekä sen perusteella tehtyä toimeenpanosuunnittelua. Myös kansallisen tason ohjelmia (Valtioneuvoston Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 –periaatepäätös ja sen toimeenpanosuunnitelma, Valtioneuvoston selonteko kestävä kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta) on hyödynnetty siten, että paikalliset tavoitteet ja kehittämiskohteet ovat linjassa laajempien ohjelmien kanssa, kuitenkin painottuen meillä paikallisesti tunnistettuihin tarpeisiin.

Kuntalaisten hyvinvointitilanteen seuranta ja siitä raportoiminen ovat kunnan lakisääteisiä tehtäviä, osa normaaleja talouden ja toiminnan prosesseja. Tavoitteena on hyvinvointitiedon suunnitelmallinen käyttö johtamisen tukena ja sitä kautta voimavarojen vaikuttava kohdentaminen torniolaisten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen. Onnistuessaan tämä työ tuottaa paitsi koettua hyvinvointia, myös taloudellisia säästöjä korjaavasta työstä sosiaali- ja terveystaloudessa.

Uudet hyvinvointialueet käynnistyvät 2023. Hyvinvointialueet tuottavat jatkossa sosiaali- ja terveys- sekä pelastustoimen palvelut. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen jää kunnan poikkihallinnolliseksi tehtäväksi. Sen tehtävän hyvä hoito on vahvasti yhteydessä myös kunnan elinvoimaisuuden ja talouden kehitykseen. Jatkossa, hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyessä, kuntien valtionosuusrahoitus tulee muuttumaan. 2023 alkaen kuntien valtionosuuden hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen lisäosan laskennassa käytetään HYTE –kerrointa. Se tarkoittaa sitä, että jatkossa kunnan valtionosuuksien määräytymiseen vaikuttaa muiden tekijöiden ohella kunnan tekemä työ kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Kertoimen tarkoituksena on kannustaa kuntia aktiiviseen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen myös hyvinvointialueuudistuksen voimaantulon jälkeen. HYTE -kerroin muodostuu neljästätoista (14) toimintaa kuvaavasta prosessi-indikaattorista sekä kuudesta (6) tuloksia kuvaavasta tulosindikaattorista (Kuva 1.)

Kuva 1. HYTE –kertoimen laskennassa käytettävät indikaattorit.

OSA I. VÄESTÖN HYVINVOINNIN KEHITYS JA TEHDYN HYVINVOINTITYÖN ARVIOINTI VALTUUSTOKAUDELLA 2017 – 2021

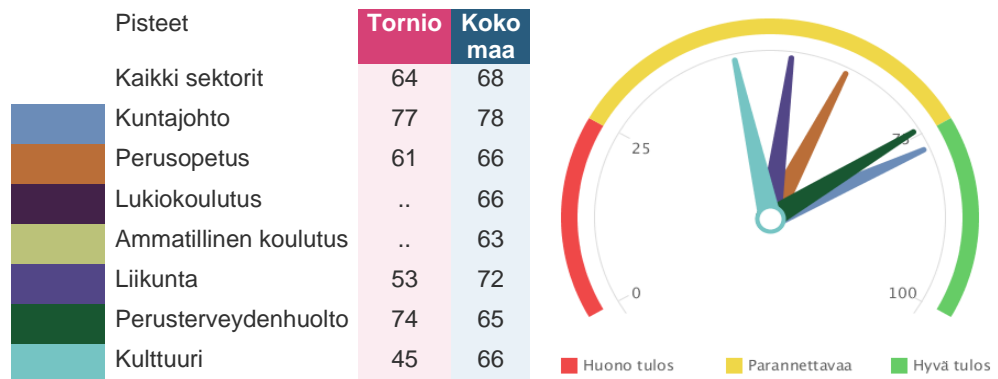
Hyvinvointilanteen kehitystä arvioitaessa vertailukohteina Tornioilla ovat kunnat Iisalmi, Kemi ja Raahe sekä alueina Lappi ja koko maa. Valtuustokauden tietojen valossa hyvinvoinnin polarisaatio on haasteena sekä verrokkikunnissa, kansallisella tasolla, että meillä Torniossa. Hyvinvoinnin riskitekijät kasautuvat samoille ihmisryhmille ja mm. sosioekonomiset tekijät näyttävät olevan yhteydessä eriarvoistavaan kehitykseen. Polarisaatio ilmenee mm. elintapojen osalta seuraavasti:

- Aktiivisuus osallistumisessa ja vaikuttamisessa - yksinäisyys, syrjäytyminen
- Runsaasti liikkuvat – liikkumattomat
- Kasvua tukeva vanhemmuus – arjen vanhemmuus tuottaa haasteita
- Raittius/kohtuukäyttö – humalajuominen, huumausaineiden ja sekakäyttö, päihderikollisuus

1. Terveystiedon edistäminen ja hyvinvointijohtaminen Torniossa

Hyvinvointitilannetta voidaan kuntalaisten hyvinvoinnin kehityksen seurannan ohella tarkastella myös vertailemalla toimintakäytänteitä suhteessa toisiin kuntiin ja koko maahan. Tarkastelussa aineistona ovat terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) vuosittain keräämät tiedot kunnan terveydenedistämisen aktiivisuudesta. Teaviisari on mittari, joka kuvaa sitä, miten kunta edistää asukkaistensa terveyttä ja hyvinvointia. Arvioinnin perusteella voidaan todeta, että hyvinvointisuunnitelmassa 2017 - 2021 asetetut painopisteet ja kehittämiskohteet ovat strategiaperustaisesti ohjanneet hyvinvointityön johtamista ja ainakin osittain toimenpiteiden suuntaamista Tornion kaupungin toimialoilla.

Tietoja teaviisariin kerätään vuorovuosin kuntajohdosta, kulttuurista, perusterveydenhuollosta, liikunnasta sekä perus-, lukio- ja ammatillisesta koulutuksesta. Tornion tuorein tilanne 2021 (kuva 2.) Kunkin sektorin sisällä ulottuvuuksina ovat sitoutuminen, johtaminen, seuranta ja tarveanalyysi, voimavarat sekä osallisuus.

Kuva 2. Teaviisari Tornio 2021

Teaviisaritietojen perusteella hyvinvointijohtaminen on toteutettu Torniossa hyvin. Kuntajohto seuraa ja tekee hyvinvoinnin tarveanalyysyjä riittävästi. Johtoryhmälle tuodaan tietoja terveydentilasta, elinympäristön terveellisyydestä, elinoloista, -tavoista, elämänhallinnasta yleensä, väestöryhmien välisistä terveyseroista sekä asukkaiden koetusta osallisuudesta. Hyvinvointityön johtamisvastuut on Torniossa määritelty keskimääräistä paremmin. Poikkihallinnollinen hyvinvointiryhmä ja hyvinvointisuunnittelija on nimetty. Työryhmälle on määritelty tehtävät ja yhteistyömenettelyt järjestöjen kanssa. Hyvinvointityön tavoitteet on huomioitu strategisessa johtamisessa mm. siten, että hyvinvointikertomustyö on osana talouden ja toiminnan vuosikelloa.

Hyvinvointityön kumppanuudet muiden toimijoiden kanssa ovat Torniossa olleet viime vuosina kehittämisen kohteena. Yhdistysavustusohjeet on päivitetty, viestintää järjestöjen ja neuvostojen suuntaan on lisätty ja toimijatapaamisia on järjestetty kahdesti vuodessa.

Heikomman arvosanan muuhun maahan verrattuna Tornio saa johtamisen sektorin teaviisarissa päätösten ennakoarvioinnin käytöstä. Myös osallisuus jää hiukan muuta maata jälkeen, lähinnä palveluiden suunnittelun osalta. Torniossa ei ole käytössä asiakasraateja, eikä mahdollisuutta osallistua kunnan talouden suunnitteluun tai yhteiskehittämiseen ja hankintojen valmisteluun. Osallistuvan budjetoinnin käyttöönotolla voidaan alkaneella valtuustokaudella osallisuuden tätä ulottuvuutta parantaa. Nähtävillä olevat asiakirjat osallisuuteen liittyen ovat hyvin esillä kaupungin sivuilla Internetissä.

2. Talous ja elinvoima

Verrattaessa Tornion kaupungin talouden ja elinvoiman kehitystä valtuustokaudella 2017 – 2021 Suomen kuntakenttään yleisesti, ovat Tornion

edellytykset hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistämiseen yhteisistä haasteista huolimatta säilyneet hyvinä. Ylen kuntatutkan toukokuun 2021 tuloksissa Tornion tilanne on elinvoiman ja talouden osalta varsin hyvällä tasolla esimerkiksi naapurikuntiin verrattaessa. Pärjäämme kuntavertailussa aivan hyvin esimerkiksi verotuloissa, lainakannassa ja työpaikkaomavaraisuudessa. Edeltävän valtuustokauden äkillisen rakennemuutoksen seudulle tuomat haasteet on otettu vastaan ja toimenpiteitä haasteeseen vastaamisessa on valmisteltu laajalla rintamalla alueen yritysten ja oppilaitosten kanssa. Toimenpiteillä pyritään parantamaan työllistymisen mahdollisuuksia ja yleisen infran rakentamisella mahdollistetaan yhä paremmin erilainen osallistuminen ja aktiivinen elämä.

Kumppanuuksien ja osallisuuden edistäminen kuntalaisten sekä alueella toimivien yritysten ja laajan toimijaverkoston kanssa on pitkäjänteistä tekemistä, jota Tornion kaupunki on nyt linjannut osallisuusmallin ja sen käytänteiden avulla. Tärkeänä tehtävänä tulee olemaan edunvalvonta hyvinvointialue - yhteistyössä ja organisoitumista tähänkin suuntaan on jo tehty. Covid -19 pandemia on lisännyt taloudellista epävarmuutta ja tuonut uusia muuttujia talouden kehityksen seurantaan.

Yksi tapa arvioida kunnan talouden kehitystä on nk. kriisikuntakriteerien perusteella. Tornion tilanne ja tarkemmat talouden kehitystä kuvaavat tiedot on esitetty vuosittaisissa tilinpäätöksissä. Väestötiedoissa, edeltävän valtuustokauden alkutilanteessa vuonna 2017 Tornio oli Lapin toiseksi suurin kaupunki 21 928 asukkaallaan. Valtuustokauden aikana asukasmäärä on laskenut; väkiluku 31.12.2021 oli 21 326. Huoltosuhteen kehitys on ollut, kuten yleisesti vertailukunnissa ja kansallisesti, heikentyvä. Tornion merkittävimmät väestölliset haasteet liittyivät valtuustokaudella väestön ikääntymiseen ja negatiiviseen muuttotaseeseen.

3. Koko väestö ja työikäiset

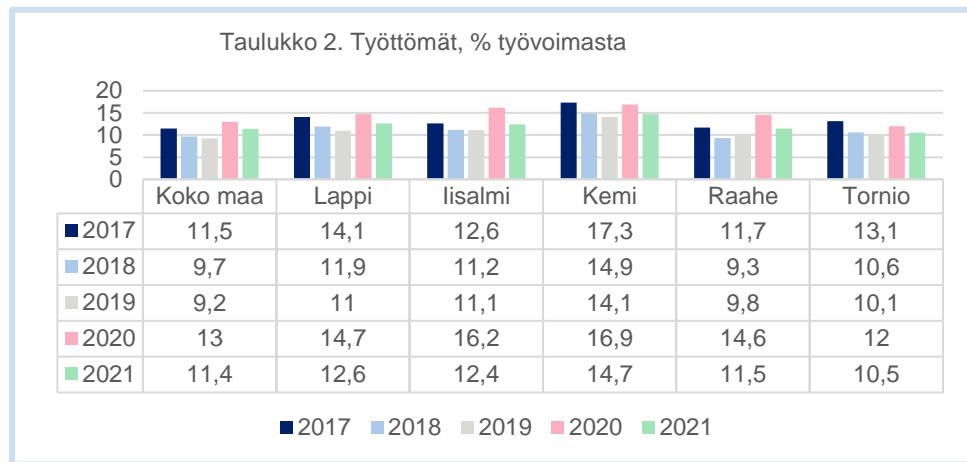
Kuntalaiskyselyjen (viimeisin 2020) tulosten mukaan Tornio on sijoittunut pääosin tutkimuskuntien keskiarvon alapuolelle, tosin vaihteluväli on ollut hyvin pieni. Kuntalaisten tyytyväisyys elämäntilanteeseensa on ollut hyvä ja vuosivertailussa trendi on nouseva. Hyvä asuinympäristö, turvallisuus ja hyvät palvelut nousivat kyselyssä tärkeimmiksi asioiksi hyvässä kotikunnassa. Palveluiden saavutettavuudessa Tornio oli sijalla 10 (kuntia 43). Hyvinvointialueen toiminnan alettua kunnille jäävät, asukkaiden voimavaroja vahvistavat palvelut erottuivat positiivisesti kyselyssä kaikissa elämänkaaren vaiheissa (Taulukko 1).

Taulukko 1. Kuntalaiskyselyssä 2020 parhaiten hoidetuiksi arvioidut palvelut

Parhaiten hoidetut palvelut Torniossa 2020	"Pakkasella" 2020
1. Kirjastopalvelut 2. Jätehuolto 3. Liikuntapalvelut 4. Esiopetus 5. Kansalais- ja työväenopistot 6. Äitiys- ja lastenneuvolat 7. Oppilas- ja opiskelijahuolto 8. Perusopetus, luokat 1-6 9. Kierrätystoiminta 10. Aamu- tai iltapäivätoiminta	- Joukkoliikennepalvelut - Teiden ja katujen hoito Vuonna 2017 'pakkasella' viisi (5) palvelua

Ylen Kuntatutkan toukokuun 2021 tulosten perusteella Tornion tilanne on terveyden ja ilmapiirin osalta on varsin hyvällä tasolla esimerkiksi naapurikuntiin verrattaessa. THL:n sairastavuusindeksin (2019) mukaan torniolaiset sairastavat kokonaisuutena verrokkikuntalaisia vähemmän ja kaikkien kuntien vertailussa sijoitumme kuntien keskikastiin (50% kvartiiliväli). Yhteisyritys Mehiläinen Länsi-Pohjan palveluissa tehtyjen havaintojen ja tilastojen mukaan lisääntyvinä terveydellisinä haasteina Torniossa ovat ylipainoisuus ja siihen liittyvät ongelmat, kuten sydän- ja verisuonitaudit, diabetes, raskaaksi tulemisen haasteet ja tuki- ja liikuntaelinoireet, yhä nuoremman väestön keskuudessa. Sydän- ja verisuonisairauksilla, sokeriaineenvaihdunnan häiriöillä ja tules – oireilla on yhteyksiä toimintakyvyn varhaisempaan heikentymiseen ja muun muassa muistisairauksien ilmaantuvuuteen.

Työllisyys on Torniossa kehittynyt myönteiseen suuntaan, lukuun ottamatta vuosia 2020 ja 2021, jolloin covid- 19 –pandemia on heikentänyt työllisyystilannetta paitsi Torniossa, myös koko Suomessa (Taulukko 2).

Työikäisten hyvä työ- ja toimintakyky ovat ratkaisevan tärkeitä väestön ikärakennkehityksen haasteesta selviytymisessä. Vaikka torniolaisten väestötason sairastavuus ei näytä kovin huolestuttavalta verrokkeihin verrattuna, ovat terveydenhuollon havainnot huolestuttavia. Toimet sairastavuuden lisääntymisen ehkäisemiseksi ovat yhteisiä kaikille ikäryhmille. Myös tietoa työikäisen väestön hyvinvoinnista tarvitaan lisää.

Yleinen kotien sekä elin- ja toimintaympäristöjen turvallisuuden lisääminen on hyvä integroida kaikkien palvelujen sisältöihin. Arkiympäristöistä tulee saada sellaisia, että ne kannustaisivat ihmisiä toimimaan kestävän kehityksen, hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi. Toimenpiteet liittyvät niin terveellisten ja kestävien elintapojen, mielenterveyden ja yhteisöllisyyden edistämiseen, asumisen turvallisuuteen kuin myös erilaisten ympäristöön liittyvien haittojen ehkäisyyn. Toimenpiteissä tulee huomioida haavoittuvassa asemassa olevat kuntalaiset, kuten palveluiden saavutettavuus vammaisille tai muista syistä toimintakyvyn rajoitteita omaaville ihmisille. Kaikkien kuntalaisten turvallisuuden vahvistamiseen tähtää myös ennaltaehkäisevä päihdetyö kaikissa ikäryhmissä sekä ehkäisevään päihdetyöhön liittyvä viestintä ja yhteistyö.

Ennaltaehkäisyä painottavat palvelut; koulutus ja työllisyys, hyvä ympäristösuunnittelu, aktiivisuutta, erityisesti liikunnallista aktiivisuutta tukevat elinympäristöt ja palvelut, viihtyisyys ja turvallisuus, ehkäisevä päihdetyö sekä liikenneturvallisuustyö ovat edelleen tulevassa kunta – hyvinvointialuerakenteessa hyvinvoinnin edistämisen ratkaisuja kunnissa.

4. Lapset, varhaisnuoret ja lapsiperheet

Torniolaiset lapsiperheiden huoltajat ovat kyselyjen perusteella olleet tyytyväisiä elämäänsä, sekä terveydentilaansa että osallisuutensa. Myönteistä on myös se, että kouluilla lasten mahdollisuudet keskustella koulun aikuisten kanssa ovat parantuneet ja opettajilta saatu kohtelu koetaan aiempaa useammin välittäväksi ja oikeudenmukaiseksi. Perheiden lapsista ja nuorista osalla kuitenkin elintapoihin liittyy sekä tutkimusten, että toimijoiden havaintojen perusteella suuriakin haasteita ja arjen vastuista selviäminen on osalla perheistä vaikeaa. Nuorten aikuisten kohdalla merkillepantavaa ovat selkeät erot lukio-opiskelijoiden ja ammattiin opiskelevien välillä osassa hyvinvointia kuvaavia indikaattoreita.

Korjattavaa on sekä aikuisilla, että lapsilla fyysisen kunnon ja suorituskyvyn ylläpitämisessä, levossa, terveyttä edistävässä ravitsemuksessa, päihteidenkäytössä sekä väkivaltaisessa käyttäytymisessä. Mielen hyvinvoinnin ongelmia kuvastavat ilmiöt jo alle kouluikäisistä lähtien huolestuttavat yhä enemmän lasten ja nuorten parissa toimivia aikuisia. Muun muassa koulupelot, kiusaaminen, ahdistuneisuus ja huoli omasta mielialasta nousevat kyselyissä esille. Lastensuojeluilmoitusten määrän kasvu Torniossa tukee toimijoiden havaintoja pahoinvoinnin lisääntymisestä.

Työtä lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvoinnin edistämiseksi on tehty varhaiskasvatuksessa liikuntaan, leikkiin ja yhteisöllisyyden lisäämiseen liittyvillä hankkeilla ja sisällöillä. Neuvola- ja perhetyön palveluissa perheiden ja lasten liikkuminen, lepo, ravitsemus sekä perheen vuorovaikutus ovat esillä palvelujen normaalissa arjen vuorovaikutuksessa ja toiminnassa. Aamu- ja iltapäivätoimintaa on myös pienillä alakouluilla. Koulunuorisotyötä on laajennettu alakoulujen 5-6. luokille ja etsivän nuorisotyön palveluita tarjotaan myös yläkouluikäisille. Kulttuuripalveluiden jatkuva varhaiskasvatus- ja koululaisyhteistyö on sisällöltään mm. taiteen perusopetusta, jalkautuvia kulttuuripalveluja (vierailut), tapahtumia, taiteen ja kulttuurin työpajoja sekä kuulumista erilaisiin lastenkulttuuriverkostoihin. Syksyllä 2021 alkaneen Metka – hankkeen sisältönä on järjestää oppilaiden toiveiden mukaista harrastetoimintaa lapsille ja nuorille. Järjestävinä tahoina ovat koulun opettajat, asiantuntijat, nuoriso-ohjaajat ja Tornion eri seurakunnat ja yhdistykset.

Syksyllä 2021 voimaan tulleen oppivelvollisuuslain voimaantulon myötä laajentunut oppivelvollisuus ja opintojen maksuttomuus oppivelvollisuuden piiriin kuuluvilla nuorilla on tukemassa sujuvaa koulu- ja opiskelupolkua kohti työelämää ja näin syrjäytymisen ehkäisyn tavoitetta.

5. Ikääntyneet

Valtuustokauden 2017 - 2021 aikana yli 65 -vuotiaiden osuus koko väestöstä on lisääntynyt Torniossa 1,7% (2017 - 2019). Ikääntyneiden elämänlaatua ja osallisuutta koskevaa, paikallista tutkittua tietoa on heikosti saatavilla. Taloutta koskevan tilastotiedon valossa yhä useampi ikääntynyt saa Torniossa työeläkettä, mikä lisää taloudellista liikkumatilaa verrattuna pelkällä kansaneläkkeellä toimeentuloon. Muuta tilastotietoa ikääntyneiden osalta on saatavilla lähinnä laitos- ja kotihoidosta sekä erityiskorvattavista lääkityksistä, joihin oikeutettuja yli 65 –vuotiaita oli Torniossa vuonna 2020 verrokkikuntia vähemmän.

Kotona asumisen tukeminen on jo pitkään ollut Torniossa valittu toimintalinjaus. Työtä toimintakyvyn ja turvallisuuden edistämiseksi on tehty liikuntapalveluiden soveltavan liikunnan ryhmissä monipuolisesti ja laajasti. Palveluneuvonnalla ja –ohjauksella tarpeeseen perustuvaa tiedon- ja ohjauksen saantia palveluista on voitu kehittää. 75 -vuotiaiden kotihoidon kattavuus on ollut jo pitkään yli 20% (v.2020 21,6 %). Omassa kodissa asumista tuetaan etäkotihoitolla, turvateknologialla, tekemällä mm. kodin turvallisuuskartoituksia sekä tehostetulla kotikuntoutuksella. Asumispalveluissa on kyetty siirtämään painopistettä keveämpiin asumispalveluihin, kuten tavalliseen palveluasumiseen sekä päästy viimein aloittamaan myös perhehoito kahdessa perhekodissa.

Vuonna 2020 Suomeen ilmaantunut Covid -19 -pandemia on havaintojen perusteella heikentänyt iäkkäiden kokemusta turvallisuudesta ja hyvinvoinnista. Osallistumisrajoitusten ja tartuntapelon voidaan arvioida lisänneen yksinäisyyden kokemusta ja heikentäneen fyysistä toimintakykyä. Todennäköisten seurausten välttäminen edellyttää kohdennettua työtä tulevina vuosina.

Ikääntyneiden palveluissa ja yhteistyössä määrätietoinen työ kotona asumisen tukemiseksi ja ikäihmisten turvallisuuden vahvistamiseksi näkyy Torniossa. Kotikuntoutusmallityö mm. kaatumisten ja putoamisten ehkäisyssä on ollut vaikuttavaa. Hankkeet, yhdistys- ja vapaaehtoistoiminta sekä kulttuuritoimen yhteistyö ovat myös onnistuneet aktiivisesti lisäämään ikääntyvien osallisuutta ja aktiivisuutta, myös pandemiatilanteessa, jossa toimijat ovat kyenneet nopeasti järjestämään toimintaa virtuaaliyhteyksillä, vaikkakin ikääntyneiden laitekannan ja osaamisen puutteet ovat vaikeuttaneet toimintaan osallistumista. Mahdollisuuksien mukaan on ylläpidetty myös kohtaamispaikkatoimintaa rajoitusten edellyttämällä tavalla, mutta pelko tartunnoista on aiheuttanut osallistujakatoa.

Yhteistyötä kolmannen sektorin ja seurakunnan kanssa on tiivistetty myös yhteisten hankkeiden puitteissa. Yhteistyön konkreettisina toimenpiteinä ovat mm. etsivä seniorityö ja yhteistyö seniorineuvontapalvelussa. Hyvinvointipalvelujen toimiala tukee taloudellisesti myös Senioripiste -hankkeen vilkasta toimintaa etenkin sivukylillä. Muina aktiivisina toimijoina ikääntyneiden parissa ovat kuluneella kaudella olleet Asuntopalvelusäätiö Meän talo, Torniotupa -hanke, Kumppanuuskeskus Luotsi, Tornion seurakunta sekä kaupungin kyläyhdistykset ja muut järjestöt.

Kasvava vanhusväestö haastaa edelleen löytämään uusia tapoja tuottaa palveluja monipuolisesti. Ikääntyneiden erilaiset, yhteisöllisyyttä ja turvallisuutta tukevat asumisratkaisut, saavutettavat liikunta- ja kulttuuripalvelut, palveluliikenne, vapaaehtoistoiminta ja verkostot sekä palveluneuvonta ja –ohjaus ovat jatkossakin tärkeitä ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Hyvää työtä ja yhteistyötä ikääntyneiden toimintakyvyn tukemisessa tulee jatkaa hyvinvointialue –yhteistyössä ja -yhdyspinnoilla.

6. Liikunta kunnan toiminnassa

Hyvinvointisuunnitelman yhtenä painopistealueena oli 2017 - 2021 liikunnallisen elämäntavan vahvistuminen. Painopistealueessa on edetty hyvään suuntaan edellä kuvattujen ikäryhmäkohtaisen toimenpiteiden ohella liikuntapaikkarakentamisessa. Torniossa on Lappia ja koko maata kattavammin / 1 000 asukasta saatavilla kunto- ja liikuntasaleja, liikunta- ja lähiliikuntapaikkoja sekä vesiliikuntatiloja. Meillä on kattava pyörätieverkosto, jota käyttävät ulkoliikuntapaikkana pyöräilijöiden ohella muutkin ulkona liikkujat. Myös ulkoilureittejä on Torniossa runsaasti.

Huolimatta toimialojen toimenpiteistä liikunnallisen aktiivisuuden lisäämiseksi THL:n ja OKM:n Liikunta kunnan toiminnassa 2020- tutkimuksen tulosten perusteella Tornion terveyden edistämisen aktiivisuuspisteet liikunnan osalta (TEA-viisari) ovat valtuustokauden aikana hieman laskeneet (Kuva 2). Vuoden 2016 tulos on ollut 60 ja 2018 vastaavasti 62, vuoden 2020 tulos on 53. Tutkimus koostuu useista poikkihallinnollista yhteistyötä mittaavista osa-alueista, joiden sisällä on kokonaispistemäärän laskusta huolimatta tapahtunut myös positiivisia muutoksia. Liikunnan ja ulkoilun käyttökustannuksiin muun muassa panostetaan Torniossa keskimäärin koko maata enemmän. Kaupungin hyvinvointiryhmän liikunnan asiantuntijuutta on myös vahvistettu nimeämällä liikuntatoimen edustaja ryhmään.

7. Turvallisuustyö

Tilastojen valossa torniolaisten turvallisuuden suurimpana haasteena on päihteisiin liittyvä rikollisuus sekä tapaturmat. Rikollisuuden ehkäisyssä avainasemassa on monitoimijainen ehkäisevä työ, jota Torniossa on tehty nuorten kohdalla moniammatillisena tiimityönä toteutettavassa Ankkuritoiminnassa. Ankkuritiimiin kuuluvat asiantuntijat poliisista, sosiaalitoimesta, terveystoimesta ja nuorisotoimesta sekä nuoren vanhemmat. Hoito syytteen sijaan -toiminta osana ankkuritoimintaa on jatkunut alle 25 -vuotiaiden huumeidenkäyttäjien tukimuotona. Ankkuritoimintaa käytetään säännöllisesti mm. alaikäisten rattijuopumusten, näpistelyn ja ilkivallan käsittelyyn.

Tapaturmien ehkäisy on myös poikkihallinnollista työtä, jota on tehty eri ikäryhmien osalta eri menetelmin. Työikäisten ja nuorten osalta se on turvallisuutta lisääviä liikennejärjestelyjä, katu- ja reittitöitä sekä turvallisuustempauksia ja -tapahtumia. Ikääntyneiden osalta se on jo edellä esitettyjä kotien turvakartoituksia, lääkekartoituksia ja kuntoutustoimintaa sekä turvakoulutuksia. Lasten kohdalla se sisältyy varhaiskasvatukseen ja koulutukseen sekä verkostoyhteistyöhön ja toteutuu mm. liikenneopetuksena, turvakasvatuksena, ensiapuosaamista vahvistamalla ja uimaopetuksena. Turvallisuuden kokemuksen vahvistamisessa osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen sekä eriarvioisuuden ehkäiseminen ovat keskeisiä tavoitteita.

8. Osallisuustyö

Osallisuustiedon perusteella kaupungin asukkaiden osallistumisessa ja osallisuuden kokemuksessa on kehitettävää. Erityisesti lasten ja nuorten, vammaisten ja ikääntyneiden kokemus osallisuuden puutteista on erilaisissa tiedonkeruissa tullut näkyväksi. Kaupunkistrategiaan perustuvan osallistumisen yhteistyömallin rakentaminen käynnistyi syksyllä 2019 ja syksyllä 2021 malli hyväksyttiin toimialoilla toimeenpantavaksi. Mallin laadintaan liittyvissä kyselyissä ja kuntalaiskyselyissä Torniolaisille tärkeiksi osallisuusteemoiksi ovat nousseet luontaiset kohtaamistilanteet sekä omaan asuin- ja elinympäristöön liittyvissä asioissa toimiminen ja vaikuttaminen.

Osallisuusmallityö on jo prosessina vahvistanut osallisuutta koskevaa keskustelua ja käynnistänyt suunnittelun mallin toimeenpanosta. Tornion kaupungin osallisuusmalli hyväksyttiin kaupunginvaltuustossa 30.8.2021. Kuntalaiset osallistuivat mallin sisällön ja nimen valinnan osalta otakantaa.fi järjestelmässä ja mallin nimeksi kuntalaiset äänestivät Solekko tehä.

Osallisuusmallin toimeenpanossa painopiste on kehittää kaupunkia yhdessä kuntalaisten kanssa, kulttuurinen muutos, joka ilmenee vuoropuhelun vahvistumisena ja konkreettisena tekemisenä toimialojen arjessa. Osallisuuden toteutumiselle on jo olemassa hyviä rakenteita ja käytänteitä, kuten neuvostojen kuulemiset sekä senioreiden aktiivinen osallistuminen kohtaamispaikkojen ja hankkeiden järjestämiin ryhmätoimintoihin. Osallistumisen ja vaikuttamisen tilanteita tulee tuoda vahvemmin kaupungin asukkaiden käyttöön, erityisesti niiden, joiden osallistumiseen liittyy haasteita. Haasteellisiin elämäntilanteisiin, kuten työttömyyteen, tai vammaisuuteen, korkeaan ikään, mielenterveys- tai päihdeongelmaan liittyviin toimintakyvyn ongelmiin usein liittyy myös osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksien puutteita.

Malli sisältää vahvan sitoumuksen kaupunkilaisten osallisuutta vahvistavaan toimintaan ja tapoja sen toteutukseen. Osallisuusmallityötä tulee viedä käytäntöön osallisuustoimenpiteillä poikkihallinnollisesti ja yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Kärkitoimenpiteiksi mallin toimeenpanossa on nimetty lasten ja nuorten osallistumisen rakenteet ja tavat, vuorovaikutteiset digitaaliset palvelut ja viestintä, esim. vuorovaikutteinen verkkoalusta kaupungin internet – sivuille ja kokousten sähköistäminen. Lisäksi nimettiin osallistuva budjetointi sekä kaavahankkeiden valmisteluun liittyvä osallistuminen. Mallin toimeenpano tapahtuu kaupungin normaalin talouden ja toiminnan rytmissä ja sen toteutumista seurataan ja arvioidaan osana strategia- sekä hyvinvointityön arviointia.

9. Yhteenveto vahvuuksista ja haasteista hyvinvoinnin edistämässä ja palvelujärjestelmissä

- Ikärakenne vertailukuntiin (Iisalmi, Kemi ja Raahe, alueina Lappi ja koko maa) nähden tasapainoisempi ja lapsiperheiden osuus väestöstä on vertailukunnista suurin
- Kuntalaiset pääasiassa tyytyväisiä elämäntilanteeseensa (Kuntalaiskysely 2020)
- Tornion tilanne on terveyden ja ilmapiirin osalta (Kuntatutka 2021) varsin hyvällä tasolla naapurikuntiin verrattaessa, sairastavuus (2019) verrokkikuntien matalin
- Vanhusväestön osuus kasvaa ja huoltosuhteen kehitys on heikentynyt, kuten kansallisesti muuallakin.
- Lasten ja nuorten hyvinvoinnin riskitekijät, kuten heikentynyt kokemus terveydentilasta, fyysisen toimintakyvyn heikentyminen, ylipainoisuuden ja lihavuuden yleistyminen, kouluviitetyvyyden lasku, osallisuuden puutteet, kiusaaminen/väkivalta ja yksinäisyys kasvussa
- Työikäisten ylipainoisuus ja liikkumattomuus korostuvat riskitekijöinä terveyspalveluissa
- Ikääntyneiden osallisuus edellyttää aktiivisia toimia, kuten digitaalisten vahvistamista ja etsivää työtä
- Tapaturmissa kehitystä parempaan suuntaan, päihteisiin liittyvässä ja nuorten rikollisuudessa ei
- Paikallista, ajantasaista tietoa työikäisten ja ikäihmisten hyvinvoinnista tarvitaan lisää
- Hyvinvointialueuudistus edellyttää tiivistä yhdyspinta- ja edunvalvontatyötä torniolaisten hyvinvointipalvelujen sujuvuuden ja vaikuttavuuden varmistamiseksi

OSA II HYVINVOINTI- JA TURVALLISUUSOHJELMAN TOIMEENPANO 2021–2025

1. Tornion kaupunkistrategia 2030 määrittää hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen suuret linjat.

1.1 Toiminta-ajatus. Me olemme elämäsi kumppani ja kotikaupunki.

- 1) Tuemme teoillamme kaikkien torniolaisten hyvinvointia
- 2) Edistämme alueen elinvoimaa
- 3) Järjestämme palvelut kestävästi yli hallinto- ja aluerajojen

1.2 Toimintaperiaatteet

Rohkea Uudistamme ja kehitämme kaupungin palveluja alati muuttuvan toimintaympäristön vaatimuksiin vastaten. Meillä on rohkeutta olla luovia ja kokeilevia. Meillä on uskallusta sekä onnistua että epäonnistua!

Turvallinen Luomme turvalliset puitteet torniolaisten sujuvalle arjelle (hallinto- ja päätöksenteko, julkiset palvelut, elinkeinoelämä, asuin- ja elinympäristö, osallisuus, yhteisöllisyys).

Kestävä Toimimme vastuullisesti ja kestävästi huomioiden toiminnassamme ympäristön, talouden ja ihmisen tasapuolisesti (ekologinen, ekonominen ja sosiaalinen kestävyys, YK Agenda 2030).

1.3 Visio 2030: Tornio maailmanluokan rajakaupunki 2030

1.4 Keskeiset strategiset päämäärät ja valtuustokauden 2021 – 2025 strategiset tavoitteet hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä

1. ELINVOIMAINEN JA VASTUULLINEN RAJAKAUPUNKI

1. Kestävä ja viihtyisä kaupunki
2. Sujuvat liikenneyhteydet
3. Kansainvälisesti houkutteleva yritys- ja investointiympäristö
4. Osaajien Tornio
5. Kansainväliset ja kansalliset verkostot voimavarana

2. HYVINVOIVA JA OSALLISTUVA TORNIO-LAINEN

6. Torniolaisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät toimenpiteet ja rakenteet
7. Toimivat ja kehittyvät julkiset palvelut
8. Elämänlaatupalveluiden vahvistaminen
9. Osallistuva ja yhteisöllinen kaupunki

2. Hyvinvointikertomustiedosta nousseet hyvinvoinnin ja turvallisuuden keskeiset tavoitteet ja kehittämiskohteet

Hyvinvointityön ja –toiminnan painopiste, **Aktiivinen ja osallistuva torniolainen**, sekä keskeiset tavoitteet ja kehittämiskohteet nousevat hyvinvointikertomustiedosta. Kertomustiedon perusteella, poikkileikkaavana teemana hyvinvointi- ja turvallisuustyössä on kaudella 2021 – 2025 eriarvoisuuden ehkäisy.

2.1 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät elintavat ja toiminta

- Perheiden elintapojen tuki
- Syrjäytymisen ehkäisy
- Elintapasairauksien ehkäisy

2.2 Kokemus osallisuudesta hyvinvoinnin tukena

- Lasten ja nuorten arjen osallisuustilaisuudet
- Neuvostojen vahvempi rooli hyvinvointityössä
- Urheiluseurojen osallistaminen esim. seuraparlamentti
- Ennakkovaikutusten arviointi osana päätöksentekoa

2.3 Omaehtoiseen hyvinvoinnin edistämiseen kannustavat, viihtyisät ja turvalliset elin- ja toimintaympäristöt

- Kaikenikäisille soveltuvat ja turvalliset liikuntapaikat ja –reitit
- Kulttuurihyvinvoinnin näkyvä rooli
- Ikääntyneiden asumisturvallisuus
- Ehkäisevä päihdetyö
- Toimintaympäristöjen esteettömyys ja esteettisyys

Asetettujen tavoitteiden ja kehittämiskohteiden pohjalta on työryhmätyönä laadittu lasten ja nuorten, vammaisten, ikääntyneiden sekä ehkäisevän päihdetyön hyvinvointi- ja turvallisuusohjelmat. Ohjelmat muodostavat hyvinvointi- ja turvallisuusohjelmat –kokonaisuuden (oheisaineisto). Kokonaisuus toimenpide-esityksineen toimii pohjatietona, tukena ja seurannan välineenä hyvinvointi- ja turvallisuusohjelman toimeenpanossa kaudella 2021 – 2025.

Kaupungin toimialat ovat valinneet ohjelmatyöryhmien toimenpide-esityksistä kärkitoimenpiteet, jotka on koottu kappaleen 3 toimenpidetaulukkaan. Taulukossa toimenpiteet on yhdistetty kaupunkistrategian strategisiin tavoitteisiin. Näin hyvinvointi- ja turvallisuusohjelma toimii kaupunkistrategian käytännön toimeenpano-ohjelmana sen hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen liittyvien strategisten päämäärien osalta. Ohjelman

toteutumista seurataan vuosittain talousarvioiden yhteydessä ja toimenpiteitä päivitetään vuosittaisen hyvinvointiraportoinnin perusteella.

3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta tukevat toimenpiteet kaupunkistrategian toimeenpanossa valtuustokaudella 2021 – 2025

Strateginen tavoite 1. Kestävä ja viihtyisä kaupunki
Strateginen toimenpide 1.4. Tornion kaupungin virkistysalueiden ja -reittien kehittäminen
<ol style="list-style-type: none"> Liikuntapaikkarakentaminen, liikenneturvallisuuskohteet, virkistys- ja viheralueiden sekä reittien kehittäminen kaikille soveltuviksi liikkumisympäristöiksi Kestävät liikkumismuodot (kävely, pyöräily, joukkoliikenne)
Strateginen tavoite 6. Torniolaisten hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävät toimenpiteet ja rakenteet
Strateginen toimenpide 6.1 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävien elintapojen tukeminen palveluissa sekä esteettömät puitteet torniolaisten omaehtoiselle hyvinvoinnin edistämiseksi
<ol style="list-style-type: none"> Toimialojen välinen yhteistyö puitteiden luomisessa omaehtoiselle hytetu –edistämiseksi Liikuntapaikkojen käyttöasteen nosto, liikuntaneuvontapalvelun käyttöönotto ja liikunnanohjauksen resurssien riittävyys. Poikkihallinnollisen ja toimijayhteistyön kehittäminen liikunnan edistämiseksi.
Strateginen toimenpide 6.2 Tornion kaupungin ja Lapin hyvinvointialueen välisten yhdyspintojen tunnistaminen ja tarvittavien yhteistyörakenteiden luominen kunnassa ja hyvinvointialueella (mm. oppilashuolto, kotouttaminen, ehkäisevä päihdetyö) sekä Strateginen toimenpide 6.3 Yhteistyö ja edunvalvonta Lapin hyvinvointialueen suuntaan torniolaisten palvelujen turvaamiseksi sairauksien ennaltaehkäisyssä ja sairaanhoidossa
<ol style="list-style-type: none"> Lapin hyvinvointialueympäristön edellyttämien, kaupungin Hytetu –rakenteiden ja yhdyspintatyön valmistelu Riittävien resurssien ja tarvittavan palvelun varmistaminen torniolaisten sekä heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi.
Strateginen toimenpide 6.4 Kaikenikäisten syrjäytymisen ehkäisy kuntalaisten palveluissa ja toimijayhteistyössä
<ol style="list-style-type: none"> Erityisopetuksen kehittäminen Tornion peruskouluissa Tunne-, turva- ja vuorovaikutustaitojen opettaminen suunnitellusti varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa; Varhaiskasvatuksesta alkuopetukseen Lapset puheeksi menetelmän käyttöönotto soveltuvin osin huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön vahvistamiseksi. Yläkoulussa tunne-elämään liittyvien lyhytkurssien tai valinnaisaineryhmien tarjoaminen. Panostus yläkouluikäisten, koulupudokasuhan alla oleviin oppilaisiin; Teppo -opetuksen aloittaminen Raumon koululla. Pienryhmän perustaminen erittäin suurissa ongelmissa koulunkäynnin suhteen oleville oppilaille Työvoimapalvelumalli Etsivä vanhustyö ja ikääntyneiden digitaitojen vahvistaminen
Strateginen toimenpide 6.5 Kuntalaisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen vaikuttavien päätösten vaikutukset arvioidaan ennalta
<ol style="list-style-type: none"> Tornio hakee mukaan Unicefin lapsiystävällinen kunta -malliin, jota kautta lapsivaikutusten arviointi torniolaiseen päätöksentekoon.
Strateginen tavoite 8. Elämänlaatu- ja palveluiden vahvistaminen
Strategiset toimenpiteet 8.1 Tornion kulttuuriohjelman laatiminen (uusi ohjelma), 8.2 Tornion ydinkeskustan elävöittäminen tapahtumilla, 8.3 ”Kulttuurikeskus Wanha satama” ja 8.6 Torniolaisten aktivoiminen vapaan sivistystyön pariin
<ol style="list-style-type: none"> Kulttuurihyvinvointi näkyvästi esille hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi (Kulttuuri-ohjelma, tapahtumat, Wanha Satama, vapaa sivistystyö)
Strateginen tavoite 9. Osallistuva ja yhteisöllinen kaupunki
Strateginen toimenpide 9.1 Tornion osallisuusmallin toimeenpano
<ol style="list-style-type: none"> Osallistuvan budjetoinnin käyttöönotto kaupunkilaisten osallistumiseksi kaupungin talouden suunnitteluun Sähköisen asioinnin kehittäminen ja osallisuutta vahvistava viestintä Asiakasraadit Yhdistystoimijoiden ja muiden yhteistyötoimijoiden toimijatreffit

